

Nyare rättspraxis till Bryssel- och Luganokonventionerna

Av professor LENNART PÅLSSON

1. Inledning

Denna uppsats utgör en fortsättning på tidigare lämnade redogörelser, senast i SvJT 2001 s. 578. Den omfattar rättsfall som har refererats eller eljest offentliggjorts under år 2001 och det första halvåret 2002 och som har avgjorts dels av EG-domstolen (*GD*) rörande tolkningen av Brysselkonventionen, dels av svenska domstolar såvitt avser Luganokonventionen.¹

Brysselkonventionen har numera ersatts av rådets förordning (EG) nr 44/2001 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (*Bryssel I-förordningen*),² vilken har trätt i kraft den 1 mars 2002. Konventionen förblir dock tillämplig i mål som har anhängiggjorts före detta datum och fortsätter dessutom att gälla bl.a. i förhållande till Danmark.³ Någon refererad rättspraxis föreligger ännu inte till Bryssel I-förordningen. Det stora flertalet rättsfall som knyter sig till Bryssel- och Luganokonventionerna väntas stå sig även vid tillämpning av motsvarande bestämmelser i Bryssel I-förordningen.

Beträffande citeringssätt m.m. kan jag i huvudsak hänvisa till vad som anförs i SvJT 1998 s. 552–553; se också SvJT 2001 s. 578. Min egen bok "Bryssel- och Luganokonventionerna" (1995) citeras som *Pålsson 1995*.

Jag har i tidigare redogörelser mer än en gång påpekat att den svenskspråkiga utgåvan av rättsfall från GD (*REG*) lider av besvärande brister och rekommenderat att REG används med försiktighet och helst tillsammans med motsvarande samling på något av de stora EU-språken. I sammanhanget kan påpekas att rättsfall från GD angående tolkningen av Brysselkonventionen i svensk rättspraxis fortfarande, närmare sju år efter det att REG började publiceras i samband med Sveriges anslutning till EU, regelmässigt citeras från GD:s engelskspråkiga domssamling (*ECR*) och inte från REG (och ej heller från den specialutgåva av REG — *REG spec. utg.* — som innehåller ett urval av GD:s avgöranden från tiden före 1995).

¹ Under den aktuella perioden finns det inga refererade svenska rättsfall som rör Brysselkonventionen.

² EGT 2001 L 12/1.

³ Se Pålsson i SvJT 2001 s. 373, 374–375.

2. GD:s tolkningsbehörighet

I fallen *Marseille Fret*⁴ och *Reichling*⁵ begärde i det förra fallet en fransk och i det senare en luxemburgsk förstainstansrätt förhandsavgörande från GD angående tolkningen av vissa bestämmelser i Brysselkonventionen. I båda fallen befanns det vara uppenbart att GD saknade behörighet att besvara de ställda frågorna. Vilka domstolar som har rätt att begära förhandsavgörande rörande tolkningen av Brysselkonventionen anges uttömmande i art. 2 i 1971 års protokoll om GD:s tolkning av den konventionen. Där utpekades endast domstolar i andra och högre instans som behöriga att framställa en sådan begäran. Då frågorna i de aktuella fallen ställts av förstainstansrätter, vilka saknade den behörigheten, var det givet att GD ej heller var behörig att besvara dem.⁶

I sammanhanget bör påpekas att rätten att begära förhandsavgörande från GD har begränsats ännu mycket snävare när det gäller tolkningen av Bryssel I-förordningen. En fråga om tolkningen av den förordningen får hänskjutas till GD för förhandsavgörande endast om den uppkommer i ett mål vid en domstol i en medlemsstat mot vars avgöranden det inte finns något rättsmedel enligt nationell lagstiftning.⁷ Till skillnad från vad som gäller enligt 1971 års protokoll har en domstol i andra instans inte någon sådan rätt (såvida den inte också är slutinstans) vid tolkningen av Bryssel I-förordningen.

3. Behörighetsreglerna

3.1 Vid vilken tidpunkt skall de behörighetsgrundande omständigheterna föreligga?

I det svenska rättsfallet *RH 2001:81* (Svea HovR) väckte ett danskt bolag (L) förbuds- och skadeståndstalan m.m. för patentintrång dels mot ett annat danskt bolag (P), dels mot ett svenskt bolag (J).⁸ L hade enligt licens rätt att i hela världen utnyttja ett europeiskt patent som avsåg en viss konstruktion av glasögonbågar. Patentet var designerat för en rad länder, bl.a. Sverige, som är parter i den europeiska patentkonventionen. Som grund för sin talan åberopade L att J i Sverige hade tillverkat glasögon som föll inom patentets skyddsområde samt att P dels hade medverkat vid tillverkningen, dels hade marknadsfört och sålt glasögonen i de länder som omfattades av patentet.

På grund av återkallelse avskrevs målet sedermera, såvitt avsåg den mot J förda talan. Kvar som svarande var således endast det danska bolaget P, som delgetts stämning i målet innan avskrivningsbeslutet

⁴ Mål C-24/02, avgjort genom beslut den 22 mars 2002, ännu ej refererat.

⁵ Mål C-69/02, avgjort genom beslut den 22 mars 2002, ännu ej refererat.

⁶ För tidigare rättspraxis av samma innebörd se målen 80/83 *Habourdin* [1983] ECR 3639 och 56/84 *von Gallera* [1984] ECR 1769.

⁷ Det följer av art. 68.1 i EG-fördraget. Se Pålsson (ovan not 3) s. 376.

⁸ Talan fördes, och återkallades sedermera, också mot två styrelseledamöter i det svenska bolaget. Härifrån bortses i den följande redogörelsen.

meddelades. Var svensk domstol behörig att pröva den mot P förda talan?

Svaret var helt klart nekande, om frågan bedömdes enbart med hänsyn till förhållandena vid den tidpunkt då tingsrätten tog ställning till den, dvs. efter det att målet hade avskrivits i vad avsåg talan mot J. Annorlunda kunde det emellertid förhålla sig, om man beaktade det läge som rådde innan avskrivningsbeslutet meddelades. Domstolen var redan på grund av huvudregeln i art. 2 i Luganokonventionen⁹ behörig att pröva talan mot J. Den kunde därför tänkas vara, och befanns av hovrätten faktiskt vara, behörig även såvitt avsåg den mot P förda talan på grund av bestämmelsen i art. 6.1 i konventionen om behörighet i mål mot flera svarande (nedan avsnitt 3.4). Återstod så spørsmålet om behörigheten i denna del bestod även efter det att grunden för den hade fallit bort genom avskrivningsbeslutet.

Luganokonventionen innehåller inte, lika litet som Brysselkonventionen, någon uttrycklig bestämmelse om den relevanta tidpunkten för bestämmandet av en domstols behörighet. Under hänvisning till konventionens tystnad på denna punkt ansåg hovrätten skäl saknas att gå ifrån den princip som i svensk rätt har kommit till uttryck i 10 kap. 15 § RB och som innebär att bedömningen av frågan om domstolens behörighet måste grundas på förhållandena vid den tidpunkt då stämningen delgavs svaranden. Visst stöd för denna ståndpunkt tyckte sig hovrätten finna i GD:s avgörande i fallet *Kalfelis*, där GD uttalade att art. 6.1 (i Brysselkonventionen) är tillämplig när käromålen mot de olika svarandena har samband med varandra "when the proceedings are instituted".¹⁰ Ytterligare stöd för sin uppfattning fann hovrätten i viss nationell rättspraxis som rör tillämpningen av art. 6.1 i konventionen.¹¹ Slutsatsen blev att prövningen av tingsrättens behörighet skulle ske med utgångspunkt i förhållandena före avskrivningsbeslutet. Härav och av hovrättens uppfattning om tillämpligheten av art. 6.1 följde att tingsrätten var behörig att pröva talan mot P.

Att domstolen förblir behörig oavsett ändringar i de behörighetsgrundande omständigheterna som inträffar under processens lopp är en allmänt omfattad grundsats (*perpetuatio fori*) såväl i intern som i internationell processrätt.¹² Eftersom denna grundsats inte uttryckligen har lagts fast i konventionen, menade hovrätten tydligen att frågan får bedömas enligt foru-landets nationella rätt. För svensk rätts del blir resultatet då att tidpunkten för delgivningen av stämningen är avgörande. Enligt ett alternativt synsätt utgör nämnda grundsats en integrerad, om än outtalad, del av konventionens behörighetsregler. En

⁹ Denna konvention var tillämplig, då Brysselkonventionen ännu inte hade trätt i kraft för Sveriges del när talan väcktes.

¹⁰ Mål 189/87 *Kalfelis* [1988] ECR 5565 (REG spec.utg., vol. IX s.729), punkt 12.

¹¹ Se särskilt det norska rättsfallet NRt 1996 s. 328 (Høyesteretts kjæremålsutvalg).

¹² Se för svensk rätts del Dennemark, Om svensk domstols behörighet i internationellt förmögenhetsrättsliga mål (1961) s. 344–347; Pålsson, Svensk rättspraxis i internationell processrätt (1989) s. 117–118.

konsekvens härav är att den relevanta tidpunkten inte behöver bestämmas enligt varje konventionsstats nationella rätt utan kan framgå av en autonom tolkning av konventionen.¹³ Denna uppfattning har fördelen att frågan kan avgöras enhetligt för samtliga konventionsstater.

Även om *perpetuatio fori* är en i det närmaste oomstridd princip, kan den inte upprätthållas i alla lägen.¹⁴ Om dess lämplighet just i fall där behörigheten grundar sig på en bestämmelse som art. 6.1 i konventionen kan man hysa vissa tvivel. Denna behörighetsgrund har sin bärande motivering i önskemålet att undvika de risker för motstridiga domar som uppkommer om mål som har sakligt samband med varandra prövas i olika rättegångar. Men någon sådan risk föreligger ju inte när det efter avskrivning av målet mot den eller de övriga svarande bara finns en svarande kvar.

Slutligen kan antecknas att hovrättens beslut är så generellt formulerat att det möjligen skulle kunna tolkas så att tidpunkten för delgivning av stämningen är avgörande även i det omvända fallet, dvs. när någon behörighetsgrund inte förelåg vid den tidpunkten men där en sådan grund har uppkommit under rättegångens lopp och innan domstolen har beslutat om avvisning av talan. Anledning saknas emellertid att driva principen till denna ytterlighet. Det bör i stället anses att den från början föreliggande behörighetsbristen har botats genom tillkomsten av de nya omständigheterna.

3.2 *Forum solutionis* för avtalsrättsliga tvister i allmänhet (art. 5.1, första ledet)

I fallet *Besix*¹⁵ hade ett belgiskt bolag (B) och ett tyskt bolag (W) avtalat att de båda bolagen gemensamt skulle avge ett anbud vid en offentlig upphandling avseende vissa projekt i Kamerun samt att de, om deras anbud antogs, gemensamt skulle fullgöra upphandlingskontraktet. Avtalsparterna förband sig att "agera exklusivt och inte förena sig med andra samarbetspartner".

Emellertid lämnades anbud vid upphandlingen även av ett annat tyskt bolag (P), som ingick i samma koncern som W. Sedan samtliga anbud bedömts, beslutades det att kontraktet skulle delas upp och att de olika delarna av projektet skulle utföras av skilda bolag. En del tillföll P jämte ett med P samarbetande finskt bolag. Däremot fick B och W inte någon del av kontraktet.

Under påstående att W och P hade brutit mot exklusivitets- och konkurrensbegränsningsklausulen i B:s avtal med W och därigenom åsamkat B skada väckte B talan mot de båda tyska bolagen vid belgisk domstol med yrkande om ersättning. Den fråga som uppkom och som hänsköts till GD var om den belgiska domstolen kunde anses behörig

¹³ Se Kropholler, *Europäisches Zivilprozeßrecht* (7. Aufl. Heidelberg 2002) s. 109–110.

¹⁴ Jfr Dennemark (ovan not 12) s. 346.

¹⁵ Mål C-256/00, REG 2002 s. I-1699.

som forum solutionis enligt art. 5.1, första ledet, i Brysselkonventionen.

Den omtvistade förpliktelsen var i detta fall W:s åtagande att inte förena sig med andra samarbetspartner vid upphandlingsförfarandet i fråga (en förpliktelse som enligt B var bindande även för P, tydligen emedan W och P tillhörde samma koncern). Det rörde sig således om en negativ förpliktelse, en förpliktelse att avstå från ett visst handlande. Denna förpliktelse var inte begränsad till en viss ort eller ett visst land utan skulle principiellt uppfyllas överallt i världen. I det aktuella fallet skulle en tillämpning av art. 5.1 i Brysselkonventionen därför leda till behörighet för domstolarna i samtliga konventionsstater.

En sådan konsekvens fann GD sig inte kunna godta. Särskilt hänvisade GD till rättssäkerhetsprincipen, vilken kräver att behörighetsregler som i likhet med art. 5.1 avviker från huvudregeln i art. 2 tolkas på sådant sätt att en normalt välunderrättad svarande rimligtvis kan förutse vid vilka domstolar — utöver domstolarna i hans hemviststat — talan kan väckas mot honom.¹⁶ Vidare pekade GD på det angelägna i att undvika en ”multiplicering” av de behöriga fora för en och samma tvist och därigenom att motverka risker för motstridiga avgöranden och att underlätta erkännandet av domar konventionsstaterna emellan.¹⁷

Av det anförda följde enligt GD att, i fall där en relevant avtalsförpliktelse har uppfyllts eller skall uppfyllas på olika orter, behörighet att avgöra tvisten inte kan tillerkännas domstolarna på alla dessa orter. Fastmera måste en enda uppfyllelseort fastställas för förpliktelsen i fråga. Härvid skall företräde i princip ges åt den ort som har den närmaste anknytningen till tvisten.¹⁸ I ett fall som det förevarande, där den omtvistade förpliktelsen avsåg ett åtagande att utan geografisk begränsning avstå från ett visst handlande, var det emellertid inte möjligt att avgöra vilken ort detta var.

Slutsatsen av det anförda — samt av en del andra överväganden och ställningstaganden som det skulle föra för långt att här redogöra för — blev att art. 5.1 inte kunde tillämpas i det aktuella fallet. Käranden hade därför att vända sig till domstol i svarandenas hemvistland, här Tyskland, i enlighet med huvudregeln i art. 2 i konventionen.

Art. 5.1, första ledet, i konventionen är en notoriskt svårhanterlig bestämmelse, vars tillämpning ständigt ger upphov till nya problem och osäkerheter. Det är tillfredsställande att GD i det här kommente-

¹⁶ Jfr från tidigare rättspraxis målen C-26/91 Handte [1992] ECR I-3967 (REG spec.utg., vol. XII s. I-137), punkt 18, och C-440/97 Groupe Concorde, REG 1999 s. I-6307, punkt 24.

¹⁷ Denna synpunkt har kommit uttryck i en rad tidigare rättsfall. Se t.ex. målen 14/76 de Bloos [1976] ECR 1497 (REG spec.utg., vol. III s. 187), punkt 9, C-125/92 Mulox [1993] ECR I-4075 (REG spec.utg., vol. XIV s. I-285), punkt 21, och C-420/97 Leathertext, REG 1999 s. I-6747, punkt 31.

¹⁸ Jfr Jenard-rapporten, OJ 1979 C 59/1, 22, och från tidigare rättspraxis målet 56/79 Zelger I [1980] ECR 89, punkt 3.

rade fallet anlade en restriktiv tolkning av bestämmelsen och därigenom förhindrade en rättstillämpning som riskerade att löpa amok.

Bedömningen av målet skulle av allt att döma ha blivit densamma, om Bryssel I-förordningen hade varit tillämplig. Då målet inte rörde försäljning av varor eller utförande av tjänster, skulle art. 5.1), punkt a, i förordningen ha kommit till användning. Den bestämmelsen är likalydande med art. 5.1, första ledet, i Brysselkonventionen, och anledning saknas att i fall av här aktuellt slag tolka den på annat sätt än GD gjorde i rättsfallet.

3.3 *Forum solutionis i mål om anställningsavtal (art. 5.1, andra ledet)*

I fallet *Weber*¹⁹ förde en i Tyskland bosatt tysk medborgare (W), som hade varit anställd som kock hos ett skotskt företag (UOS), talan vid nederländsk domstol mot UOS under påståendet att UOS rättsstridigt hade sagt upp hans anställningsavtal. Anställningen hade varat från juli 1987 till den 30 december 1993. Under den sista delen av denna tid (21 september - 30 december 1993) hade W utfört sitt arbete ombord på en flytkran på danskt territorialvatten vid uppförandet av bron över Stora Bält. Dessförinnan, dvs. under perioden juli 1987–21 september 1993, hade W åtminstone delvis arbetat ombord på fartyg eller anläggningar för utvinning av naturtillgångar inom det nederländska kontinentalsockelområdet. Det var i målet omtvistat exakt under vilka tider arbetet hade utförts där.

Målet gav upphov till vissa frågor om tolkningen av art. 5.1, andra ledet, i Brysselkonventionen, och den nederländska högsta domstolen (Hoge Raad) begärde förhandsavgörande från GD. Av nämnda bestämmelse framgår bl.a. att talan i mål om anställningsavtal mot den som har hemvist i en konventionsstat kan väckas vid domstolen i den ort i en annan konventionsstat där arbetstagaren vanligtvis utför sitt arbete.

Bestämmelsen i fråga förutsätter för sin tillämplighet att det utförda arbetet är knutet till åtminstone en konventionsstats territorium.²⁰ Frågan blev då om det arbete som utförts inom det nederländska kontinentalsockelområdet skulle anses som utfört i Nederländerna och därmed i en konventionsstat. Vid besvarandet av den frågan lade GD avgörande vikt vid de folkrättsliga principer som gäller beträffande kontinentalsockeln, i synnerhet reglerna i 1958 års Genèvekonvention om kontinentalsockeln. Med tillämpning härav fann GD på anförda skäl att arbete som utförs på fasta eller flytande anläggningar på eller över det till en konventionsstat angränsande kontinentalsockelområdet inom ramen för utforskning och/eller utvinning av dess naturtillgångar skall anses utgöra arbete som utförs i den staten vid tillämpning av art. 5.1 i Brysselkonventionen.

¹⁹ Mål C-37/00, REG 2002 s. I-2013.

²⁰ Jfr målet 32/88 *Six Constructions* [1989] ECR 341, punkt 22.

Nästa fråga var om man vid prövningen huruvida W skulle anses ha vanligen utfört sitt arbete i Nederländerna skulle beakta hela den tid W varit anställd hos UOS eller bara hans senaste anställningsperiod, dvs. tiden i Danmark. I denna del redogjorde GD först för sin tidigare rättspraxis angående uppfyllelseorten för anställningsavtal men kom fram till att denna rättspraxis inte i sin helhet kunde tillämpas i förevarande mål. I synnerhet skilde sig detta fall från de tidigare fallen *Mulox*²¹ och *Rutten*²² på så sätt att W inte hade något kontor i en konventionsstat som utgjorde det faktiska centret för hans yrkesverksamhet och varifrån han fullgjorde huvuddelen av sina förpliktelser gentemot sin arbetsgivare.

Emellertid befanns den tidigare rättspraxis till sist ändå vara relevant, eftersom den bygger på tanken att man, i fall då ett anställningsavtal skall fullgöras inom mer än en konventionsstats territorium, har att avgöra till vilken ort tvisten har sin starkaste anknytning. Vid bedömningen härav skall arbetstagaren som den svagare avtalsparten tillförsäkras ett lämpligt skydd. En annan strävan är att begränsa antalet behöriga domstolar i hithörande fall. Mot denna bakgrund har bestämmelsen i fråga ansetts hänvisa till den ort där eller varifrån arbetstagaren i huvudsak faktiskt uppfyller sina förpliktelser gentemot arbetsgivaren. Det är nämligen på denna ort som arbetstagaren till lägsta möjliga kostnad kan väcka talan mot arbetsgivaren eller avge svaromål, och domstolen på denna ort är bäst placerad och därmed också mest lämpad att avgöra tvister i följd av anställningsavtal.²³

För att bedöma var arbetstagaren vanligtvis utför sitt arbete skall det normalt spela en avgörande roll på vilken ort arbetstagaren tillbringar den största delen av arbetstiden för sin arbetsgivares räkning. Detta tidsmässiga kriterium, som grundas på längden av respektive arbetsperioder i de olika konventionsstaterna, innebär logiskt att hänsyn skall tas till hela anställningsperioden vid besvarandet av frågan på vilken ort arbetstagaren har utfört den största delen av sitt arbete och därigenom var anställningsförhållandet har sin tyngdpunkt.

Det tidsmässiga kriterium som sålunda i allmänhet är avgörande kan enligt GD frångås endast om saken, med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet, har starkare anknytning till en annan arbetsplats.²⁴ Vid bedömningen härav kan, enligt vad som vidare framgår av domen, hänsyn tas till kvalitativa kriterier, vilka bygger på arten och omfattningen av den verksamhet som utövats på olika orter i konventionsstaterna. Under de omständigheter som förelåg i målet

²¹ Mål C-125/92 [1993] ECR I-4075 (REG spec.utg., vol. XIV s. I-285).

²² Mål C-383/95, REG 1997 s. I-57.

²³ Jfr fallet *Rutten*, *ibid.*, punkterna 22–24.

²⁴ Det tankemönster som kommer till uttryck i denna del av domen — att det finns en presumtion som kan frångås om de samlade omständigheterna pekar i annan riktning — påminner tydligt om det som i fråga om lagvalet för anställningsavtal föreskrivs i art. 6.2 i Romkonventionen.

var sådana kriterier dock inte relevanta, eftersom W under hela sin anställningstid haft samma arbete (som kock).

I det fall att arbetstagaren under en viss tid har arbetat på en bestämd ort och därefter på en annan ort är den senare anställningsperioden avgörande, om den nya arbetsorten enligt parternas klart uttryckta vilja är avsedd att bli den ort där arbetstagaren vanligtvis utför sitt arbete i den mening som avses i art. 5.1 i Brysselkonventionen.

Om det enligt de av GD angivna kriterierna inte går att fastställa var arbetet vanligtvis utförs, innebär detta inte att domstolarna i var och en av de konventionsstater där arbetstagaren utövat någon del av sin yrkesverksamhet skulle bli behöriga. En sådan ståndpunkt skulle stå i uppenbar strid med önskemålet att undvika en "multiplicering" av de behöriga fora. Följden blir i stället att den här aktuella delen av art. 5.1 i Brysselkonventionen saknar tillämplighet. Arbetstagaren blir då hänvisad att väcka sin talan mot arbetsgivaren antingen vid domstolen i den ort där det affärsställe genom vilket han anställdes är beläget (såsom det vidare stadgas i art. 5.1 i konventionen) eller vid domstolarna i den konventionsstat där arbetsgivaren har hemvist (enligt huvudregeln i art. 2).

Med anledning av ännu en fråga som ställts av Hoge Raad erinrade GD slutligen om sin väl etablerade rättspraxis av innebörd att de begrepp som används i art. 5.1, såvitt avser mål om anställningsavtal, skall tolkas autonomt. Utan betydelse för tolkningen var därför vissa av Hoge Raad anförda bestämmelser i nederländsk lag, vilken synes ha varit tillämplig i själva saken.

Av GD:s avgörande kan slutas att den nederländska domstolen var behörig, om W befanns ha tillbringat den största delen av sin arbetstid inom det nederländska kontinentalsockelområdet. Att W under den sista perioden av sin anställning hade arbetat i Danmark var i alla händelser inte avgörande. Parterna hade visserligen kunnat avtala att den danska arbetsplatsen var avsedd att bli den ort där W vanligtvis utförde sitt arbete, men det finns ingenting i referatet som tyder på en klart uttryckt partsvilja av den innebörden.

Bedömningen av ett fall som detta skulle av allt att döma bli densamma enligt Bryssel I-förordningen, se dess art. 19. Däremot finns det anledning uppmärksamma att denna bestämmelse är begränsad till fall där arbetsgivaren är svarande. Om det är arbetsgivaren som för talan mot arbetstagaren, kan talan väckas endast vid domstolarna i den medlemsstat där arbetstagaren har hemvist, se art. 20.1 i förordningen. Till skillnad från art. 5.1 i Brysselkonventionen gäller det även om arbetstagaren vanligtvis utför sitt arbete i en annan medlemsstat.

3.4 Behörighet i mål mot flera svarande (art. 6.1)

I *NJA 2001 s. 386* väckte ett svenskt bolags (IC:s) konkursbo och ett bolag med säte i Luxemburg (GGF) samtidigt men genom skilda

stämningansökningar talan vid Stockholms TR dels mot ett svenskt bolag (Skandia), dels mot två finska bolag (här gemensamt betecknade som Pohjola) med yrkande om betalning. Bakgrunden var i korthet och med någon förenkling av sakförhållandet följande:

GGF hade lånat ut ett belopp till ett angivet bolag, som i övrigt inte figurerar i rättsfallet. Till säkerhet för lånet hade IC utfärdat ett garantiåtagande, ett åtagande som inte infriades när lånet förföll till betalning. För infriandet av IC:s åtagande hade bolagen Skandia och Pohjola vart för sig genom återförsäkringsavtal åtagit sig ett ansvar dels gentemot IC, dels gentemot GGF, i båda fallen intill ett begränsat belopp. För att ansvarsförbindelsen gentemot GGF skulle aktualiseras förutsattes det att IC kommit på obestånd, en förutsättning som var uppfylld i och med att IC försatts i konkurs. Den i målet förda talan gällde förpliktelse för Skandia och Pohjola att till kärandena utge de återförsäkrade beloppen.

Tingsrätten var behörig att pröva talan mot Skandia enligt art. 2 i Luganokonventionen²⁵ i förening med tillämpliga svenska forumregler. Som grund för tingsrättens behörighet att pröva käromålet mot Pohjola hänvisade IC och GGF till art. 6.1 i samma konvention. Enligt den bestämmelsen kan talan, i fall då den riktar sig mot flera svarande, väckas vid domstol där någon av svarandena har hemvist. Då tingsrätten var Skandias hemvistforum, borde den enligt kärandenas mening anses behörig att pröva även den mot Pohjola förda talan, trots att Pohjola hade sitt säte (och därmed sitt hemvist, se art. 53 i konventionen) i Finland.

För att art. 6.1 skall kunna tillämpas fordras emellertid ett sakligt samband mellan de olika käromålen. Det kravet framgår bl.a. av GD:s tolkningspraxis till art. 6.1 i Brysselkonventionen, främst fallet *Kalfelis*.²⁶ Närmare bestämt krävs det enligt samma rättsfall att käromålen är så förenade att en gemensam handläggning och dom är påkallad för att undvika att oförenliga domar meddelas som en följd av att käromålen prövas i olika rättegångar.²⁷ Det är samma formulering som används i bestämmelsen om konnexitet i art. 22.III i konventionen. Det ankommer på de nationella domstolarna att i varje enskilt fall pröva om villkoret är uppfyllt.

Som HD påpekade, ger *Kalfelis*-domen uttryck för en restriktiv inställning till tillämpningen av art. 6.1, en inställning som bekräftas av det senare avgjorda fallet *Réunion européenne*.²⁸ Denna restriktivitet kan tyckas stå i viss motsättning till den extensiva tolkning av det i art. 22 använda begreppet ”oförenliga domar” som har anlagts av GD i fallet *Tatry*,²⁹ särskilt som art. 6.1 och art. 22 har likartade syften.³⁰ Begreppet

²⁵ Denna konvention var tillämplig, då Brysselkonventionen ännu inte hade trätt i kraft mellan Finland och Sverige vid tiden för talans väckande.

²⁶ Mål 189/87 [1988] ECR 5565 (REG spec.utg., vol. IX s. 729).

²⁷ Punkt 12 i domskälen.

²⁸ Mål C-51/97, REG 1998 s. I-6511, punkt 47.

²⁹ Mål C-406/92 [1994] ECR I-5439.

gavs där en avsevärt vidare betydelse än samma begrepp har i art. 27.3.³⁰ Med hänsyn till att art. 22 och art. 6.1 har ett likartat syfte synes HD ha menat att begreppet ”oförenliga domar” även i relation till art. 6.1 bör ges en mindre snäv avgränsning än i art. 27.3. Detta kunde dock enligt HD inte anses stå i motsättning till den försiktiga tillämpning av art 6.1 som förordas i *Kalfelis*-domen.

Då art. 6.1 sålunda skall tillämpas restriktivt, får det enligt HD anses vara en förutsättning att käromålen grundar sig på väsentligen samma sakförhållanden och att de rättsliga grunderna har ett nära samband med varandra (jämför i svensk rätt 10 kap. 14 § 1 st., 13 kap. 3 § 1 st. 3 samt 14 kap. 1 och 2 §§ RB). Vidare anförde HD att enbart den omständigheten att det kan framstå som processekonomiskt fördelaktigt att olika käromål blir behandlade i en gemensam rättegång med hänsyn till likheter i processmaterial och/eller rättsliga problemställningar (jämför i svensk rätt 14 kap. 6 och 7 a §§ RB) uppenbarligen inte är tillräckligt för att tillämpa art. 6.1.

Vad härefter angår det aktuella fallet, grundade sig käromålen mot Pohjola på avtal som var likalydande med de avtal som låg till grund för talan mot Skandia. Enbart den omständigheten var dock inte tillräcklig för att det erforderliga sambandet mellan käromålen skulle anses föreligga. Att avtalen också hänförde sig till samma bakomliggande rättsförhållanden var inte heller tillräckligt. Härvid beaktades att det, såvitt framgick, inte fanns skäl att anta att en regresstalan mellan de olika svarandena kunde aktualiseras. Och även om avtalen slutits i nära anslutning till varandra, hade avtalsförhandlingarna skett separat och oberoende av varandra. Under angivna förhållanden kunde det enligt HD (majoriteten) inte anses föreligga ett sådant samband mellan käromålen att en gemensam handläggning var påkallad för att undvika att oförenliga domar meddelades som en följd av att käromålen prövades i olika rättegångar.

Två av HD:s ledamöter, JustR Håstad och Gregow, var skiljaktiga och kom — med olika motiveringar — till slutsatsen att målen hade sådant samband med varandra att förutsättningarna för tillämpning av art. 6.1 var uppfyllda och att TR följaktligen var behörig att pröva även den mot Pohjola förda talan.

Detta fall får nog betecknas som ett gränsfall, som — inom den ram som har dragits upp av GD genom dess avgörande i *Kalfelis* — ger utrymme för delade meningar. En bedömning av rättsfallet försvåras av att man på grundval av referatet inte kan avgöra vilka tvistefrågor som väntades uppkomma och i vilken mån dessa frågor var gemensamma för de båda målen. Även om man i princip ansluter sig till HD-majoritetens ståndpunkt såvitt avser tolkningen av art. 6.1, synes det troligt att bedömningen skulle ha blivit en annan om problemet hade kommit upp vid (ifrågasatt) tillämpning av art. 22, dvs. om talan mot

³⁰ Se Pålsson 1995 s. 107 och s. 180.

³¹ Jfr Pålsson 1995 s. 204.

Skandia hade väckts vid svensk domstol och mot Pohjola vid finsk domstol. GD:s avgörande i fallet *Tatry* indicerar att det enligt art. 22 erforderliga sambandet mellan målen då skulle ha ansetts föreligga. Om man delar den meningen, ligger det nära till hands att anse att detsamma borde gälla vid tillämpningen av art. 6.1.

Ett annat svenskt rättsfall av intresse är *RH 2001:81* (Svea HovR). En redogörelse för omständigheterna i det fallet har lämnats ovan i avsnitt 3.1. Som framgår därav skulle behörighetsfrågan bedömas med hänsyn till de förhållanden som förelåg innan målet avskrevs i den del som avsåg talan mot det svenska bolaget J. Med den utgångspunkten blev frågan om förutsättningar fanns för att tillämpa art. 6.1 i Luganokonventionen, såvitt avsåg talan mot det danska bolaget P. Närmare bestämt var problemet huruvida det erforderliga sakliga sambandet fanns mellan käromålen mot J och P.

Vid bedömningen härav utgick hovrätten från vad som uttalats av GD i fallet *Kalfelis* om att en gemensam handläggning och dom skall vara påkallad för att undvika risker för oförenliga domar som en följd av att käromålen prövas i olika rättegångar. Vidare beaktade hovrätten att GD i fallet *Tatry* anlagt en vid tolkning av art. 22. Då art. 22 närmast kunde sägas vara en spegelvändning av art. 6.1, synes hovrätten ha menat att art. 6.1 skulle tolkas på samma sätt som skett beträffande art. 22 i fallet *Tatry*. Hovrätten uttalade vidare att GD genom sitt avgörande i *Tatry* får sägas ha slagit fast en tillämpning av "ifråga-varande bestämmelser" (varmed synbarligen menas både art. 6.1 och art. 22) som skapar en balans mellan behovet av "proper administration of justice", särskilt vad gäller intresset att undvika oförenliga domar, och det intresse som bär upp huvudregeln i art. 2.

Utifrån denna principiella utgångspunkt och med hänsyn till hur L utformat sin talan mot P respektive J fick det enligt hovrätten anses att det för tillämpning av art. 6.1 erforderliga sakliga sambandet förelåg och att tingsrätten därför var behörig.

Även beträffande detta rättsfall måste sägas att en bedömning försvåras av att man av referatet inte kan avgöra vilka tvistefrågor som väntades uppkomma och i vilken mån de var gemensamma för käromålen mot de båda svarandena. Också i övrigt är hovrättens resonemang knapphändigt och inte helt lätt att följa. Synbarligen ansåg hovrätten emellertid att den av GD i fallet *Tatry* anlagda tolkningen av art. 22 var direkt överförbar till art. 6.1, väl på grund av de båda bestämmelsernas likartade syfte. Det finns i hovrättens beslut i vart fall inte någon direkt hänvisning till det krav på restriktiv tolkning av art. 6.1 som följer av att denna bestämmelse utgör ett undantag från huvudregeln i art. 2. På så sätt skiljer sig beslutet från den av HD:s majoritet i NJA 2001 s. 386 intagna ståndpunkten. Det är därför ovisst om hovrättens avgörande skulle ha stått sig vid prövning i HD. Vilken ståndpunkten som är "den riktiga" ankommer det ytterst på GD att avgöra, om en fråga angående tolkningen av art. 6.1 i Brysselkonven-

tionen eller Bryssel I-förordningen hänskjuts dit för förhandsavgörande.

3.5 *Exklusivt specialforum för vissa tvister om fast egendom (art. 16.1)*

I fallet *Gaillard*³² tvistade parterna, som båda hade hemvist i Belgien, angående ett avtal om försäljning av viss fast egendom som var belägen i Frankrike. Avtalet var preliminärt och skulle fullföljas genom en officiell handling ("acte authentique") angående försäljningen. Någon sådan handling kom emellertid inte att upprättas inom den i avtalet stipulerade tiden. Säljaren väckte därför talan mot köparen vid belgisk domstol med yrkande om hävning av avtalet och om skadestånd i enlighet med villkoren i avtalet. Den fråga som uppkom och som hänsköts till GD var om denna talan föll inom tillämpningsområdet för art. 16.1 i Brysselkonventionen, som statuerar exklusiv behörighet för domstolarna i den stat där den fasta egendomen är belägen bl.a. i tvister angående sakrätt i fast egendom.

GD ansåg mot bakgrund av sin tidigare rättspraxis att det inte fanns något rimligt tvivel om svaret på den ställda frågan. Saken avgjordes därför i den förenklade ordning som föreskrivs i art. 104.3 i GD:s rättegångsregler.

I sitt avgörande — som träffades i form av ett beslut ("order", "ordonnance") i stället för dom — konstaterade GD först att begreppet "sakrätt i fast egendom" i art. 16.1 i Brysselkonventionen enligt fast rättspraxis skall tolkas autonomt³³ samt att art. 16 utgör ett undantag från konventionens allmänna behörighetsregel i art. 2 och därför inte får ges en tolkning som går utöver bestämmelsens ändamål.³⁴ Av tidigare rättspraxis följer vidare att det för tillämpligheten av art. 16.1 inte är tillräckligt att talan berör en sakrätt i fast egendom eller har samband med en fastighet. I stället krävs det att talan *grundas på* en sakrätt och inte på en obligationsrätt.³⁵ I sammanhanget påpekade GD att skillnaden mellan en sakrätt och en obligationsrätt består i att den förra verkar i förhållande till alla personer, medan den senare kan göras gällande endast mot gäldenären.³⁶

I närmare anknytning till det konkreta fallet uttalade GD vidare att en talan om hävande av ett avtal om köp av en fastighet visserligen kan tänkas påverka äganderätten till fastigheten men att en sådan talan ändå grundas på en obligationsrätt som har uppkommit till följd av parternas avtal. Genom en sådan talan avser den ena parten att befria sig från sina avtalsförpliktelser gentemot den andra parten därför att den senare inte har fullgjort sina förpliktelser enligt avtalet. Det

³² Mål C-518/99, REG 2001 s. I-2771.

³³ Se särskilt målet C-115/88 Reichert I [1990] ECR I-27, punkt 8.

³⁴ Se från tidigare rättspraxis t.ex. målet 73/77 Sanders [1977] ECR 2383, punkterna 17–18.

³⁵ Se bl.a. målet C-294/92 Webb [1994] ECR I-1717, punkt 14.

³⁶ Jfr Schlosser-rapporten, OJ 1979 C 59/71, punkt 166, samt från tidigare rättspraxis målet C-292/93 Lieber [1994] ECR I-2535, punkt 14.

domstolsavgörande genom vilket denna talan prövas kan dessutom ha rättsverkningar endast mellan parterna. Den i målet förda talan om hävande av det preliminära köpavtalet utgjorde följaktligen inte någon talan om sakrätt i fast egendom i den mening som avses i art. 16.1 i Brysselkonventionen utan en talan som rörde obligationsrättsliga förhållanden. Detsamma gällde en talan om skadestånd avseende ersättning för den skada som ena parten uppger sig ha lidit till följd av att ett avtal om fastighetsköp har hävts på grund av den andra partens underlåtenhet att uppfylla sina förpliktelser enligt avtalet.³⁷

I det aktuella fallet medförde GD:s beslut tydligen att art. 16.1 inte utgjorde något hinder för den belgiska domstolens behörighet, vilken kunde grundas på huvudregeln i art. 2 i konventionen. Avgörandet står sig säkerligen även vid tillämpning av Bryssel I-förordningen, se särskilt dess art. 2 och art. 22.1).

4. Erkännande och verkställighet av domar

NJA 2001 s. 911 gällde en ansökan om att en i Belgien meddelad dom på underhållsbidrag till barn skulle förklaras verkställbar i Sverige. Fallet är refererat på en fråga som faller utanför ramen för denna framställning. Av intresse är emellertid att HD i sitt beslut påpekade att ansökan kunde prövas såväl enligt lagen (1965:723) om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn som enligt Luganokonventionen.³⁸ Även om Luganokonventionen i princip ger företräde åt olika specialkonventioner som konventionsstaterna har tillträtt (art. 57.1),³⁹ kan den mycket väl tillämpas som alternativ till den Haagkonvention från 1958 som ligger till grund för den svenska lagen 1965:723, eftersom Haagkonventionen inte gör anspråk på exklusivitet.⁴⁰

Emellertid synes det angeläget att sökanden på ett tidigt stadium klargör vilketdera regelverket han vill åberopa till stöd för sin ansökan. Ty Luganokonventionens — liksom Brysselkonventionens och Bryssel I-förordningens — exekvaturförfarande uppvisar en rad viktiga särdrag, särskilt genom att Svea hovrätt är både första och andra instans och genom att sökandens motpart varken skall eller får höras i första instans, vilka saknar motsvarighet i annan svensk lagstiftning om exekvaturförfarande, däribland lagen 1965:723.

I RH 2002:18 (Svea HovR) hade hovrätten på begäran av ett bolag och med stöd av Luganokonventionen förklarat en tysk dom vara verkställbar här i landet mot BF. BF sökte ändring men återkallade

³⁷ Jfr i denna del fallet *Lieber*, *ibid*.

³⁸ Däremot inte enligt Brysselkonventionen, vilken inte var — och f.ö. ännu inte är — gällande mellan Belgien och Sverige.

³⁹ Motsvarande gäller enligt Brysselkonventionen och Bryssel I-förordningen.

⁴⁰ Se Pålsson 1995 s. 56–57, där frågan behandlas i relation till 1973 års Haagkonvention om erkännande och verkställighet av avgöranden angående underhållsskyldighet.

sedermera sin ansökan. Bolaget yrkade ersättning av BF för sina rättegångskostnader.

Hovrätten, som i anledning av återkallelsen avskrev målet från vidare handläggning i sak, konstaterade i kostnadsdelen bl.a. att Luganokonventionen inte innehåller några bestämmelser som ger en part möjlighet att få ersättning av motparten för sina kostnader i exekvaturförfarandet. Då sådana frågor inte är reglerade i konventionen, får man falla tillbaka på forumlandets egna regler i ämnet.⁴¹ För svensk rätts del uppkom då spørsmålet om tillämpligheten av bestämmelserna i 18 kap. RB om rättegångskostnader i tvistemål.

På anförda skäl fann hovrätten att nämnda bestämmelser kan vara tillämpliga även i ärenden av här aktuellt slag. En grundförutsättning är dock att det i ärendet har uppkommit ett egentligt partsförhållande. Denna förutsättning var inte uppfylld, såvitt avsåg den del av bolagets kostnader som hänförde sig till exekvaturförfarandets första skede, eftersom sökandens motpart i detta skede enligt uttrycklig bestämmelse i Luganokonventionen (art. 34.I) inte skall ges tillfälle att yttra sig över ansökan. Bolaget kunde därför inte få ersättning för sina kostnader i denna del.

Annorlunda förhöll det sig med de kostnader som hade uppkommit i det andra skedet av förfarandet, efter det att BF sökt ändring av hovrättens beslut. Det hade då uppstått ett sådant partsförhållande att bestämmelserna i 18 kap. RB borde tillämpas. Med stöd av 18 kap. 5 § 2 st. RB förpliktade hovrätten BF att ersätta bolagets kostnader i denna del.

⁴¹ Pålsson 1995 s. 221.

Citerade rättsfall

Anm. Hänvisningarna i den högra spalten avser avsnitt i uppsatsen.

a) Från GD

14/76	de Bloos	3.2
73/77	Sanders	3.5
56/79	Zelger I	3.2
80/83	Habourdin	2
56/84	von Gallera	2
189/87	Kalfelis	3.1, 3.4
32/88	Six Constructions	3.3
C-115/88	Reichert I	3.5
C-26/91	Handte	3.2
C-125/92	Mulox	3.2, 3.3
C-294/92	Webb	3.5
C-406/92	Tatry	3.4
C-292/93	Lieber	3.5
C-383/95	Rutten	3.3
C-51/97	Réunion européenne	3.4
C-420/97	Leathertex	3.2
C-440/97	Groupe Concorde	3.2
C-518/99	Gaillard	3.5
C-37/00	Weber	3.3
C-256/00	Besix	3.2
C-24/02	Marseille Fret	2
C-69/02	Reichling	2

b) Från svenska domstolar

NJA 2001 s. 386	3.4
NJA 2001 s. 911	4
RH 2001:81	3.1, 3.4
RH 2002:18	4